

LIETUVOS UŽSIENIO POLITIKA: NUOSTATŲ SUDERINIMO PROBLEMOS

VYTAUTAS PLEČKAITIS

Pateikiamas autoriaus požiūris į kai kurias Lietuvos užsienio politikos formavimo problemas: kokios turėtų būti prioritetingos šios politikos kryptys, kaip efektyviau derinti sprendimų priėmimą tarp atsakingų institucijų ir tobulinti šių institucijų veiklą, koks turėtų būti opozicijos vaidmuo.

Nuostatų suderinimo problemos atsiranda, kai nesutariama ne dėl taktikos, o dėl prioritetų ir strategijos. Lietuvoje, deja, ir dėl nepasitikėjimo opozicijos pozicija ir atvirškčiai.

Lietuvos užsienio politiką, už kurią atsakingas valstybės vadovas - Prezidentas, lemia šalies vidaus politika, jos ekonominis potencialas ir šalies geopolitinė padėtis. Šioji yra gana sudėtinga, nes Lietuvai nuolat tenka įrodinėti, kad ji yra Vakarų pasaulio dalis ir kad Vakarų vertybės - asmens laisvė, rinkos ekonomika, demokratija, tautinių mažumų gerbimas - yra jai suprantamos, priimtinos ir gerbtinos.

Ne šio pranešimo tikslas nagrinėti, kiek mes esame vakariečiai ir kaip priimame Vakaruose gerbiamas vertybes. Tačiau būtent jų įsisąmoninimas didele dalimi lemia pagrindines Lietuvos užsienio politikos nuostatas.

Metiniame Lietuvos Respublikos Prezidento Algirdo Brazausko pranešime. 1995 užsienio politikos prioritetu skelbiama Lietuvos narystė

NATO ir Europos Sąjungoje (ES). "Alternatyvų narystei NATO, kaip ir Europos Sąjungoje bei Vakarų Europos Sąjungoje, nėra. Tik integruosis į šias organizacijas Lietuva galės patenkinti savo gyvybinius interesus"¹. Palyginę šią bekompromisinę, mano požiūriu, provakarietiškos orientacijos nuostatą su Prezidento mintimis 1993 m., matome akivaizdžią pažangą, pasirenkant euroatlantizmą pagrindiniu užsienio politikos orientyru. Prieš dvejus metus Prezidentas teigė, kad "narystė Europos Bendrijoje arba NATO yra tik priemonė tolimesniems tikslams siekti", kad net "iki šiol neturime aiškaus Lietuvos buvimo Europoje modelio"².

Taigi, galima teigti, kad ketvirtaisiais LDDP ir trečiaisiais Prezidento A. Brazausko valdymo metais provakarietiška orientacija tapo kur kas reikšmingesnė, negu jų valdymo pradžioje, kai daugelis galvojo, kad ir Prezidentas, ir LDDP bus labiau prorusiški, o Lietuva kur kas mažiau provakarietiška, negu V. Landsbergio vadovavimo metais.

Kas nulėmė tokius pokyčius? Manau, kelios priežastys. Pirmoji akivaizdi - tai nuolatinis parlamentinis opozicijos spaudimas, kurį iš esmės daugeliu atvejų palaikė visuomenės informavimo priemonės. Šis spaudimas ne visada buvo išreiškiamas korektiškais, civilizuotoje visuomenėje priimtinais formomis. Pavyzdžiui, skundai ir laišakai kitų valstybių institucijoms dėl teisėtai išrinktos valdžios sprendimų negalėjo sulaukti pritarimo nei užsienyje, nei šalies viduje. Tačiau nuolat pabrėžiamas Lietuvos saugumo klausimas, būtinybė siekti NATO narystės, skubinimas tapti asocijuota ES nare, Lietuvos valstybės interesų iškelimas vertė ir valdančiąją partiją, ir Prezidentą keisti atsargią provakarietišką politiką ryžtingesne ir labiau artikuliuota.

Kita, galbūt visuomenei nelabai pastebima, priežastis - daugelio Užsienio reikalų ministerijos (URM) darbuotojų nusistatymas bei ryžtas kuo skubiau integruotis į Vakarų Europos ir euroatlantines struktūras. Tokių žmonių, formuojančių Prezidento nuomonę užsienio politikos klausimais, yra ir Prezidentūroje. Manychiau, kad būtent jaunesnės kartos politikai, ypač tie, kurie nebuvo glaudžiai susiję su TSKP-LKP nomenklatūra, gana greitai suvokė Lietuvos valstybės interesus ir stengėsi deramai juos atstovauti.

Pačiose LDDP gretose, kuriose yra ir aiškiai prorusiškai nusiteikusių žmonių, įvyko tam tikra evoliucija vakarietiškos orientacijos link. Sunku pasakyti, ar ta evoliucija yra tikra, ar tariama. Tačiau negalima neigti LDDP lyderių pareiškimų dėl stojimo į NATO ar į ES. Be jų pritarimo nebūtų pasirašyta, o tuo labiau Seimo ratifikuota asociacijos

sutartis su ES. Tiesos dėlei reikia pasakyti, kad pagrindinį darbą, rengiant konstitucinę pataisą, atliko ne LDDP, o opozicijoje esančių krikdemų, konservatorių ir socdemų atstovai. Be spaudimo ir iniciatyvos iš opozijos pusės, tikriausiai asociacijos sutartis būtų buvusi sudaryta, o Konstitucijos pataisa būtų buvusi priimta gerokai vėliau. Opozicinių partijų dėka Seimo Užsienio reikalų komitete (URK) buvo įkurtas Europos pakomitetas (pirmininkas Algirdas Saudargas).

Galima teigti, kad visos dabartinės Seimo kadencijos metu LDDP atstovai URK, išskyrus Algirdą Gričių, iš esmės nusišalino nuo užsienio politikos klausimų svarstymo, palikę juos spręsti Vyriausybei ir Prezidentui. Tai galima paaiškinti LDDP narių URK kompetencijos stoka ir didesniu domėjimusi vidaus politikos klausimais nei suvokimu valstybės interesų, kurie ypač išryškėja, renkantis užsienio politikos interesus.

Kita vertus, LDDP ir Prezidentas stengiasi vykdyti gana pragmatišką užsienio politiką kaimynų atžvilgiu. Tai greitai pastebėjo ir teigiamai įvertino užsienio šalių apžvalgininkai ir diplomatai. Ypač tai pasakytina apie santykių su Lenkija normalizavimą ir intensyvinimą. Vokietijos žinynas *Der Fischer Weltalmanach*, kuriame rašoma apie Lietuvos politinę situaciją 1994-1995 m., vienu svarbiausių įvykių laiko 1994 m. balandžio 6 d. Lietuvos–Lenkijos tarpvalstybinę sutartį³. Pozityviai šią sutartį vertino visos Vakarų šalys. Lenkijos pagrindinės partijos ypač didelius nuopelnus už šios sutarties pasirašymą priskyre A. Brazauskui. Asmeniniuose pokalbiuose su Lenkijos įvairių partijų politikais ir diplomatais kartais išreiškiamas nuogąstavimas, kad į valdžią grįžus dešiniojiems jėgoms, Lietuvoje tarpvalstybiniai santykiai gali pablogėti.

Lenkija laikoma viena pagrindinių kandidačių į ES ir NATO. Vokietija ypač akcentuoja gerų santykių su Lenkija svarbą ir prilygina juos Vokietijos–Prancūzijos santykių svarbai. Todėl Lietuvai gyvybiškai svarbūs kuo geresni ir glaudesni santykiai su kaimynine Lenkija. Jos paramos Lietuvai integracijos į Vakarų struktūras procese negalima nematyti ir nevertinti.

1991-1993 m. santykiams su Lenkija nebuvo teikiama pakankamai svarbos. Labiau akcentuotas Lietuvos kelias į Vakarus per Skandinaviją. Lobistinė ir finansinė Skandinavijos šalių parama Lietuvai yra labai svarbi ir naudinga. Tačiau priešpriešinti Skandinavijos valstybių Lenkijai nederėtų, nes ir Šiaurės šalių regiono, ir Lenkijos parama Lietuvai integravimosi kelyje yra be galo reikšminga. Verta pabrėžti, kad JAV ir kitos Vakarų šalys skatina Lenkiją glaudžiau bendradarbiauti su Lietuva ir jai padėti. Taip teigė š.m. birželio 21 d. Lietuvoje

lankęsis JAV gynybos sekretoriaus pavaduotojas dr. Johnas P. White'as.

Keletas pastabų apie Lietuvos santykius su JAV ir Rusija.

Po LDDP pergalės 1992 m. Seimo rinkimuose santykiai su JAV pastebimai atvėso, o ypač šalti pasidarė su ten gyvenančia išeivija. Padarius Pilietybės įstatymo pataisas, santykius su išeivija pavyko sušvelninti. Tačiau jos lobistinė veikla JAV kol kas labai menka. Ar JAV politikai pasitiki dabartine Lietuvos valdžia kaip provakarietiškos orientacijos valdžia, sunku pasakyti. Tuo labiau, kad kai kurie aukšti valdžios pareigūnai ne kartą yra kalbėję ne visai provakarietiškos politikos dvasia. Opozicinėms partijoms santykių su JAV svarba nekelia abejonių; jos savais kanalais stengiasi daryti įtaką - ypač Respublikonų partijos nariams ir jų lyderiams. Deja, Seimo URK vaidmuo, intensyvinant santykius su JAV, labai menkas.

Provakarietiška politika, žinoma, nereiškia antirusiškos politikos, juo labiau blogų santykių su Rusija. Bet nedera pervertinti Lietuvos vaidmens, nustatant santykių pobūdį su Rusija. Vakariečiai bent oficialiai teigiamai vertina Prezidento politiką su Rusija, tačiau klysta manydami, kad Lietuva ar kitos Baltijos šalys gali paveikti Rusijos politiką, darydamos nuolaidas arba ignoruodamos savo valstybinius interesus. Pati Rusija apsprendžia savo santykių su Baltijos šalimis pobūdį. Tai, kad Lietuvos santykiai yra su Rusija geresni, negu Latvijos ir Estijos, lemia ne Lietuvos politikos lankstumas, pragmatizmas (šių veiksmų negalima ignoruoti), o skirtinga Baltijos šalių geopolitinė situacija, jų nacionalinė sudėtis ir svarbiausia - pačios Rusijos užsienio politikos strategija ir taktika.

Pabaigai - apie santykių su Ukraina svarbą. Lietuva neturi tiesioginės sienos su šia valstybe, tačiau, turint omenyje jos didėjančią vaidmenį Vidurio Rytų Europos regione bei aiškėjančią palankų Ukrainos požiūrį į NATO plėtrą, Lietuvai derėtų suintensyvinti santykius su šia valstybe. Buvęs JAV Prezidento patarėjas nacionalinio saugumo klausimais Z. Brzeziński viename interviu yra pasakęs, kad Lenkijos (pridurčiau - ir Lietuvos) saugumas labiau priklausys ne nuo jos įstojimo į NATO, o nuo to, ar išliks nepriklausoma Ukraina.

NUORODOS

¹ *Metinis Lietuvos Respublikos Prezidento Algirdo Brazausko pranešimas. 1995.* - Vilnius. - 1995. - P. 89.

² *Metinis Lietuvos Respublikos Prezidento Algirdo Brazausko pranešimas. 1993.* - Vilnius. - 1993. - P. 59.

³ *Der Ficher Weltalmanach: Zahlen, Daten, Fakten 96.* - Ficher Taschenbuch Verlag, - P. 441A.